

Šachové erby

V dávných časech putoval rytíř Holub maurskými kraji, až přišel do království, kde princezna vynikala ve hře v šachy. Své troulalé soupeře pokaždé porážela a navíc jim na závěr partie praštila šachovnicí do čela. Holub si s ní zabrál – a vyhrál! Podle jejího zvyku ji také udeřil hrací deskou do čela. Do svého erbu pak dostal šachovnici a černou pannu s obvázanou hlavou.

To je erbovní legenda, která je spojená se znaky početných polských a českých šlechtických rodů. Na rozdíl od klasických pohádek, kde statečný junák po těžké zkoušce dostane za odměnu ruku spanilé princezny, tady ji může mlátit po hlavě. V každém případě tato stará pověst dokládá oblibu šachové hry v minulých staletích i použití šachových motivů v heraldice.

Otázkou je, do jaké míry šach pronikl do evropských erbů. Připomeňme, že vývoj evropské heraldiky jako systému obrazových symbolů začal v první polovině 12. století. Znaky na štítech měly tehdy praktickou funkci rozlišit obrněné rytíře, což bylo potřebné zejména během křížáckých výprav do Svaté země. Postupně se stalo používání erbů prestiží i módou – byl to symbol privilegovaného stavu. Právo používat příslušný erb uděloval rodům a městům panovník.

V době počátků heraldiky byla v Evropě stará verze šachu (šatrandž) prostřednictvím Arabů již rozšířená. Ovládnutí šachu ve středověku bylo dokonce označováno za jedno ze sedmero umění či dovedností, které měl ovládat dobrý rytíř. Propojení arabského a evropského šachu dokládá ilustrovaný rukopis Libro de los Juegos (Kniha her) z roku 1283, vytvořený pro kastilského krále Alfonse X. Moudrého. Manuskript obsahuje výklad šachových pravidel a sbírku koncovek po vzoru arabských mansúb – předchůdců moderních šachových problémů.

Na miniatuře z manuskriptu Libro de los Juegos král Alfons X. diskutuje o šachové pozici s hráči v turbanech.

Na druhé miniatuře z manuskriptu Libro de los Juegos hraji šach dva templářští rytíři.

Šachové motivy se dostaly i do středověkých erbů, což také svědčí o dobové oblíbenosti této hry. Mnohokrát vidíme šachovaný štít nebo jeho část, i když nemusí vždy jít o odkaz na hrací desku. Jednoznačným důkazem šachového původu erbu bývá zobrazení staré šachové figurky zvané roch. Tento předchůdce dnešní věže se v západní Evropě stal populární heraldickou figurou. Použití jiných šachových kamenů ve starých erbech je zřídka, ještě se objevují věž, jezdec a pěšec.

V oblasti propojení šachu a erbů chybí podrobnější výzkum a stále je co objevovat. Představené znaky jsou ukázkami šachové symboliky, inspirace a estetiky, které nám heraldika nabízí. Dodejme, že jsme se zaměřili na erby šlechtických rodů a znaky měst a obcí pokud možno co nejstarší, ne na novodobé znaky šachových klubů a organizací. Pro zajímavost uvádíme i příklad výskytu šachových figurek ve znacích vojenských jednotek.

